

Bez Gaiy nemůžeme existovat

Znepokojivý posun v pohledu Jamese Lovelocka

HANA LIBROVÁ

Slovo *ekolog* je spojeno s pozoruhodným souborem představ: označuje odporce civilizace a techniky, zvláště jaderné energetiky, nepřítel lidstva, katastrofistu, vegetariána, anarchistu a určitě levičáka. Tu a tam se však přihodí něco, co nesedí. V Čechách například povolební chování Strany zelených. Nejde jen o to, že se pragmaticky spojuje s někým, komu byla donedávna jakákoliv zelená myšlenka odporná. Opouštění levicového křídla je prý zpronevěrou zásadní.

Zajímavější překvapení čekají naši představa o „ekolozích“, pustíme-li se do čtyř knih slavného chemika Jamese Lovelocka *The Revenge of Gaia* (*Gaiina odplata*), která vyšla nedávno ve Velké Británii (Allen Lane, an imprint of Penguin Books, London 2006). Zjišťujeme, že James Lovelock, patřící k nevlivnějším postavám ekologického hnutí, je zastáncem atomové energie, že se vysmívá konceptu „trvalé udržitelnosti“, kritizuje energetickou koncepci postavenou na obnovitelných zdrojích a s levicovým myšlením nemá společného zhora nic.

Aby to bylo ještě složitější, Lovelock některé rysy stereotypu „ekolog“ skutečně má. Především je, na rozdíl od většiny ekologických aktivistů, katastrofistou těžké váhy. Tím nebyl vždy. Je dnes zajímavé vrátit se k jeho starší knize *Gaia: nový pohled na život na Zemi*. V originále vyšla poprvé v roce 1979, česky ve slovenském nakladatelství Abies v roce 1993. Byla populárním shrnutím Lovelockova mnohaletého zkoumání světového klimatu. Gaia je metaforou převzatou z řecké mytologie.

Vyjadřuje teorii o planetě Zemi jako živém organismu, který je schopen regulovat podmínky pro život, především pozemské klima. V sedmdesátých letech byla Lovelockova koncepcí temperamenní, ale zůstávala věcná a konejšivá. Čteme text autora, který si zakládá na vědecky podložené střízlivosti. Dočítáme se třeba, že proroctví Rachel Carsonové, varující v knize *Mlčící jaro* před zhoubnými důsledky používání DDT, bylo sice zdravé apelativní, ale, přesně vzato, nenaplnilo se. James Lovelock kriticky píše o *prudké citové ofenzivě ochránců životního prostředí, o zuřivém přehánění. V jakémkoliv operačním systému, jehož cílem je homeostáza, vyvolávají odchylky od současného ustáleného stavu sklon ke korekci a hledání nového optimálního stavu, který do sebe začleňuje i tyto změny. Je nepravděpodobné, že by se tak zkušený systém, jako je Gaia, nechal snadno narušit.*

Po necelých třiceti letech je proměna Lovelockových názorů radikální a dramatická. James Lovelock o ní píše sebekriticky, místy kající tónem: *Věděl jsem, že se naše seberegulující Země vyvinula prostřednictvím druhů, které zanechávaly lepší prostředí pro své potomky, a eliminaci těch, které jejich habitat ničily. Ale neuvědomil jsem si, jak jsme byli destruktivní my; Zemi – Gaiu jsme bolestivě poškodili tak, že nyní nám hrozí definitivním trestem – vyhubením... Posun v klimatu můžeme snadno označit jako Peklo: tak horké, tak smrtící, že přežije jenom hrstka z miliard bytostí, kterými nyní Země oplývá. Udělali jsme na planetě úděsný chaos, a to většinou na základě přebujelých dobrých úmyslů. Dokonce i teď, kdy hrana ohlašuje*

náš blížící se konec, stále plkáme o udržitelném rozvoji a obnovitelné energii, jakoby tyto chabé nabídky mohly být Gaiou přijaty jako přiměřená oběť.

Z argumentace knihy plyne, že je na nápravu pozdě. Pokud se Lovelock snaží uvést vůbec nějakou možnost, jak ještě vyvázat z katastrofy, uvádí, oproti principu trvale udržitelného rozvoje (Sustainable Development), princip udržitelného ústupu (Sustainable Retreat). A přiznejme: toto slovní spojení skutečně stojí v přesvědčivém kontrastu k mnohomluvným materiálům Rady Evropy, které se snaží roubováním udržitelnosti na ekonomický růst o kulatý čtverec.

Podstatou udržitelného ústupu má být podle Lovelocka jak snížení počtu obyvatel planety, tak změna životního způsobu. Změna tak radikální, že má málo společného s kvalitou života, jak si ji představuje většina zelených. Udržitelný ústup by znamenal pokles hmotné životní úrovně. Ale nebyl by ani rousseovskou idylou, jejíž skromnost by byla odměněna každodenním kontaktem s přírodou. Technicky uvažující Lovelock navrhuje soustředit lidi do měst. Málo radikální je mu rovněž ekologicky orientované zemědělství. Plocha dnešní zemědělské krajiny by měla být z velké části vrácena lesním porostům, které potřebuje Gaia pro své vitální klimatické a chemické funkce. Potraviny pro většinu lidí bude třeba vyrábět synteticky. Naturální stravu, kterou máme doposud za samozřejmou, si budou moci dovolit jen ti nejmocnější. Lovelock se tu i jinde netají s návrhy implicitně předpokládajícími ekologický diktát. Tím překvapí aktéry a sympatizanty

ekologických snah, kteří spojují své cíle s bojem za sociální spravedlnost a lidská práva.

Starost o zdraví planety souvisí s další zásadní proměnou Lovelockova přístupu. Jde o vztah k ekologickým hnutím. Lovelock dává dnes za pravdu tzv. hlubinným ekologům v jejich radikalitě a biocentrismu, v misantropním rozhořčení nad chováním člověka na Zemi. S radikálními ekologisty však nesdílí tihnutí k návratům. Zůstává přívržencem jaderné energetiky, která na rozdíl od spalování fosilních paliv nepřispívá významně ke změně klimatu. Jako cestu ke zmírnění ekologických škod vítá rozvoj a šíření efektivních a energeticky nenáročných zařízení, například mobilních telefonů a internetu.

Stojím nad posuny v Lovelockově vidění v úleku a v rozpacích. Kladu si otázky: Je nepokrytý a neskrývaný misantropismus slavného vědce nezvládnutým psychologickým důsledkem nevrleho stáří, únavy z celoživotní marné snahy sdělit lidem, že *bez Gaiy nemůžeme existovat*? Je výrazem jeho lásky ke Gaii, kterou navzdory úsilí svého i jiných vidí na začátku 21. století poničenou a nemocnou?

Nerada musím připustit i jiný výklad: možnost, že Lovelock mění svůj náhled pod tíhou informací, kterých se mu dostává víc než nám ostatním a v předstihu před námi.

Salon, literární příloha Práva, 3. 8. 2006